

Rozdział 4.
Integracja europejska w ocenie
respondentów ankiety
w projekcie GANESA

4.1. Ocena integracji Polski z Unią Europejską

Respondenci ankiety w projekcie GANESA wypowiadali się na tematy mające związek z integracją europejską. Na tej podstawie można dokonać próby oceny integracji Polski z Unią Europejską, zwłaszcza na podstawie analizy odpowiedzi respondentów na dwa pytania. Chodzi o pytanie 9 (Czy integrację Polski z Unią Europejską oceniasz pozytywnie?) oraz pytanie 29 (Czy członkostwo Polski w Unii Europejskiej oceniasz jako korzystne dla ludzi mieszkających w Polsce?). Celem zrozumienia intencji badawczych przyświecających autorom ankiety należy dokonać wstępnych dyferencji i podstawowego różnicowania.

Integracja Polski z Unią Europejską powinna być oceniana z jednej strony w perspektywie historycznej, obserwowanej w określonych odcinkach czasowych, której swoiste ukoronowanie stanowi przystąpienie Polski do struktur unijnych w 2004 r.¹, a z drugiej strony w perspektywie dynamicznej traktującej integrację jako proces niedokończony, którego wyznacznikiem jest stopień internalizacji wartości stanowiących fundament funkcjonowania Unii Europejskiej. Poniżej nastąpi ocena wyników badań ankiety GANESA w oparciu o autorską konceptualizację perspektywy historycznej i dynamicznej integracji.

4.2. Perspektywa historyczna integracji

Perspektywa historyczna integracji ukazuje, że uzyskanie członkostwa w UE stanowi jeden z najważniejszych osiągnięć w dziejach państwa polskiego, które zostało poprzedzone wieloletnimi, intensywnymi i wieloetapowymi przygotowaniami. Po przemianach ustrojowych nastąpiło podpisanie układu stowarzyszeniowego², który otworzył proces żmudnych negocjacji akcesyjnych, a nade wszystko intensywnych prac dostosowawczych nakierowanych na spełnienie wymogów o charakterze politycznym i ekonomicznym. Te ostatnie wiązały się z koniecznością uchwalenia ok. 270 ustaw dostosowujących prawo polskie do

¹ Polska oraz dziewięć innych państw Europy Środkowej i Południowej przystąpiła do Unii Europejskiej z dniem 1 maja 2004 r. na mocy Traktatu Akcesyjnego podpisanego 16 kwietnia 2003 r. w Atenach. Warto zaznaczyć, że sam Traktat akcesyjny składa się z preambuły i tylko trzech artykułów jednak wraz z załączoną dokumentacją liczy przeszło 5000 stron.

² Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską, z jednej strony, a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi, z drugiej strony, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r., Dz. U. 1994, nr 11, poz. 38.

prawa unijnego³. Traktat akcesyjny z 16 kwietnia 2003 r.⁴ mógł wejść w życie dopiero po zakończeniu złożonej procedury ratyfikacyjnej, czyli po zatwierdzeniu i przyjęciu przez Parlament Europejski, jednogłośnie przez Radę Unii Europejskiej oraz po ratyfikowaniu przez wszystkie kraje członkowskie (najczęściej w głosowaniach parlamentarnych). W Polsce proces jego przyjęcia odbył się w formie ogólnonarodowego referendum w dniach 7-8 czerwca 2003 r., w którym udział wzięło 58% uprawnionych do głosowania, przy czym na „tak” zagłosowało 77% z nich, co stanowiło mocne i jednoznaczne poparcie obywateli naszego kraju dla integracji Polski z Unią⁵.

Należy podkreślić, że perspektywa historyczna integracji nie może zostać zredukowana wyłącznie do okresu polskiego członkostwa w strukturach unijnych, gdyż świadome i skuteczne uczestnictwo w nadawaniu kierunków integracji europejskiej zakłada znajomość i zrozumienie całej historii rozwoju UE od chwili jej utworzenia, czyli wraz z powołaniem Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (*European Coal and Steel Community*) w 1951 r., Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (*European Atomic Energy Community*) w 1957 r. oraz Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (*European Economic Community*) w tym samym roku⁶.

W znaczeniu historycznym już samo przystąpienie do wspólnoty państw europejskich ukształtowanej w wieloletnim procesie determinującym tożsamość naszego kontynentu, stanowi wartość samą w sobie. Rozpatrując integrację w kontekście wartości warto przytoczyć definicję M. Łobockiego utożsamiającą wartość z tym wszystkim, „co uchodzi za ważne i cenne dla

³ Zob. Ośrodek Informacji i Dokumentacji Europejskiej, *Wykazy ustaw dostosowujących prawo polskie do prawa UE – przed 1 maja 2004*, <http://oide.sejm.gov.pl/oide/index.ph> [dostęp 12.06.2022 r.].

⁴ Polska stała się członkiem UE na mocy Traktatu akcesyjnego z dnia 16 kwietnia 2003 roku podpisanego w Atenach, który jednocześnie stanowi podstawą akcesji 10 krajów Europy Środkowej i Południowej (Cypru, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Słowacji, Słowenii i Węgier) do Unii Europejskiej, zob. Akt dotyczący warunków przystąpienia Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii i Republiki Słowackiej oraz dostosowań w Traktatach stanowiących podstawę Unii Europejskiej, Dz. Urz. C 227 z 23 września 2003 r.

⁵ Na ten temat zob. A. K. Piasecki, *Referendum akcesyjne z 2003 r. Próba bilansu*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Folia 22 Studia Politologica II, 2004, s. 22 i n.; M. Grabowska, *Polska ustawa o referendum ogólnokrajowym (referenda akcesyjne)*, „Studia Europejskie” 2003, nr 1, s. 95 i n.

⁶ Na temat historii UE zob. Komisja Europejska, Europejski Ośrodek Strategii Politycznej, *Historia Europejska: od 60 lat podążamy wspólnie jedną drogą*, Urząd Publikacji, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2872/952062> [dostęp 12.06.2022 r.].

jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich”⁷. W tym znaczeniu „pożądanie” i „dążenia” mogą być utożsamiane z długotrwałym i wieloetapowym procesem akcesyjnym, o którym mowa w art. 49 Traktatu o Unii Europejskiej⁸, zaś samą wartością staje się akt przystąpienia do UE i uzyskanie statusu pełnoprawnego członka. Jednak samo przystąpienie Polski do struktur unijnych w 2004 r. to dopiero początek i w związku z tym niezmiernie ważne jest uwzględnienie wszystkich kolejnych etapów rozwoju naszego członkostwa zilustrowanych chociażby w danych statystycznych publikowanych przez Eurobarometer czy rodzimy GUS.

4.3. Perspektywa dynamiczna integracji

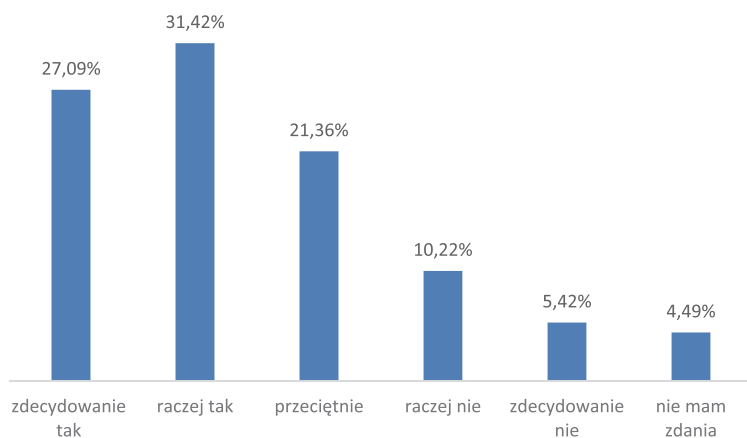
Perspektywa dynamiczna integracji traktuje ją jako niedokończony i trwale dziejący się proces, którego wyznacznikiem jest stopień internalizacji wartości stanowiących fundament funkcjonowania Unii Europejskiej. Chodzi o przyjęcie założenia, że podstawową przesłanką integracji jest poszanowanie i wspieranie traktatowych wartości określonych w art. 2 TUE, do których należą: poszanowanie godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości oraz państwa prawnego; poszanowanie praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości; poszanowanie społeczeństwa opartego na pluralizmie; niedyskryminacja, tolerancja, sprawiedliwość, solidarność i równość kobiet i mężczyzn. W tym sensie to stanie się pełnoprawnym członkiem UE oznacza obowiązek implementacji i stosowania nie tylko dotychczasowych, ale i nowych oraz przyszłych aktów prawa unijnego, co za każdym razem nakazuje podejmowanie najwyższej dbałości o poszanowanie i wspieranie fundamentalnych wartości określonych w art. 2 TUE. Ale na tym nie koniec, gdyż perspektywa dynamiczna uwzględnia nie tylko stopień internalizacji wartości odzwierciedlony w aktach prawnych, ale również w procesie stosowania prawa przez władze publiczne oraz uwzględnia postawę społeczeństwa wobec tych wartości, względnie aktów sprzeniewierzenia się tym wartościom.

⁷ M. Łobocki, *Pedagogika wobec wartości*, w: *Kontestacje pedagogiczne*, red. B. Śliwerski, Kraków 1993, s. 125.

⁸ Art. 49 Traktatu o Unii Europejskiej stanowi podstawę prawną dla państw europejskich chcących przystąpić do UE, ZOB.: Wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej – Tytuł VI – Postanowienia końcowe – Artykuł 49 (dawny artykuł 49 TUE) (Dz.U. C 202 z 7.6.2016, s. 43).

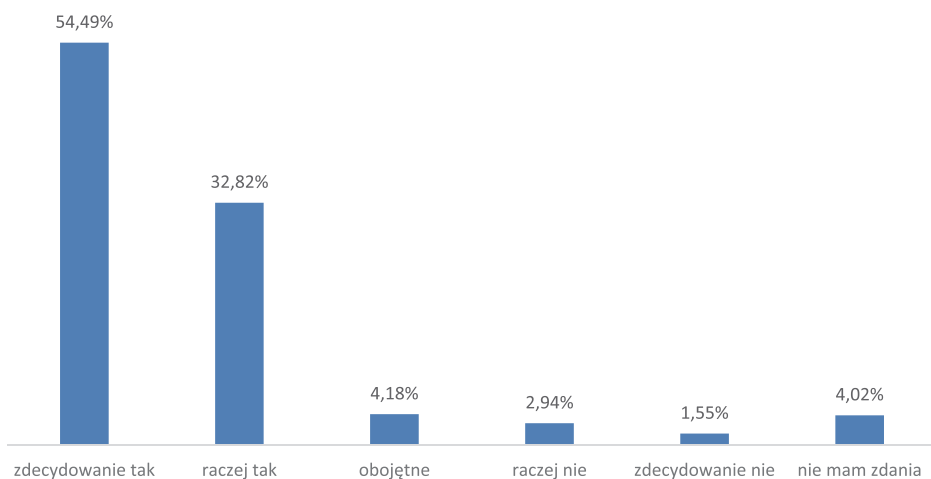
Przystępując do omawiania wyników ankiety GANESA, zwłaszcza zaś odpowiedzi udzielonych na pytanie 9 (Czy integrację Polski z Unią Europejską oceniasz pozytywnie?) oraz pytanie 29 (Czy członkostwo Polski w Unii Europejskiej oceniasz jako korzystne dla ludzi mieszkających w Polsce?), należy z całą mocą podkreślić, że autorzy ankiety nie sugerowali respondentom sposobu interpretacji obu pytań, czy chodzi o integrację jako akt przystąpienia do UE i wynikające z tego korzyści, których bilansu dokonujemy chociażby w każdej rocznicę przystąpienia do struktur unijnych czy o integrację jako stopień in-

Wykres 4.1. Czy integrację Polski z Unią Europejską oceniasz pozytywnie?



Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

Wykres 4.2. Czy członkostwo Polski w Unii Europejskiej oceniasz jako korzystne dla ludzi mieszkających w Polsce?



Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

ternalizacji unijnych wartości. Należy zatem założyć, że każdy z respondentów dokonał indywidualnej interpretacji dwóch ww. pytań.

Śledząc uzyskane w ankiecie wyniki należy odnotować znaczące różnice w sposobie oceny integracji Polski z Unią Europejską (zob. wykres 4.1) a oceny korzyści wynikających z członkostwa Polski w Unii Europejskiej dla ludzi mieszkających w Polsce (zob. wykres 4.2).

4.4. Członkostwo w UE a integracja z UE

Analiza odpowiedzi udzielonych na pytanie 9 i 29 ankiety GANESA wykazuje, że wprawdzie imponująca ilość respondentów – aż 87% badanych, wyraźnie dostrzega korzyści wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej (po zsumowaniu 32% głosów na „raczej tak” oraz 54% głosów na „zdecydowanie tak”), to już znacznie mniejsza ilość, bo 58% respondentów pozytywnie oceniła integrację Polski z UE (po zsumowaniu 31% głosów na „raczej tak” oraz 27% głosów na „zdecydowanie tak”). Jest to aż 28,8 punktów procentowych różnicy pomiędzy sposobem oceny korzyści płynących z członkostwa Polski a pozytywną oceną integracji z UE. Wynik ten zostaje dodatkowo wzmocniony, gdy uwzględnimy odpowiedzi skrajnie pozytywne (zdecydowanie tak), gdyż wówczas różnica staje się jeszcze bardziej widoczna. Podczas gdy 54% respondentów odpowiedziało „zdecydowanie tak” w odniesieniu do korzyści płynących z członkostwa w UE, to skrajnie pozytywną ocenę integracji z UE wyraża o połowę mniej – 27% głosów „zdecydowanie tak”. Taki wynik świadczy o tym, że respondenci nie stawiają znaku równości między pozytywną oceną integracji Polski z UE a korzyściami płynącymi z integracji (członkostwa w UE), co próbuje wyjaśnić zaproponowana powyżej autorska perspektywa historyczna oraz perspektywa dynamiczna integracji.

Perspektywa historyczna oceny członkostwa w UE nakazuje przyjęcie metody statystycznej pozwalającej na ocenienie konsekwencji przystąpienia do struktur unijnych w zamkniętych odcinkach czasowych i zilustrowanych za pomocą konkretnych wielkości liczbowych⁹. Pozwala to na odnotowanie wymiernych korzyści płynących z członkostwa, które realnie powinien odczuwać każdy przeciętny mieszkaniec Polski. Przykładowo, jak zauważa C. Leszczyńska, statystyki wskazują, że w latach 2003–2018 PKB Polski w przeliczeniu na

⁹ O tym, że statystyka jest ważnym instrumentem poznawania i badania historii świadczy chociażby wielotomowe, monumentalne dzieło z serii „Historia Polski w liczbach” przygotowane przez Główny Urząd Statystyczny.

mieszkańca zwiększyło się aż o 100 proc., zaś wydatki unijne w ramach funduszy strukturalnych w Polsce 2–4-krotnie przewyższyły naszą składkę. Dane liczbowe zdaniem autorki niezbiecie dowodzą, że pomoc unijna przyczyniła się m.in. do wyrównania różnic w poziomie rozwoju i dochodów, stworzenia atrakcyjnych warunków dla inwestorów i nowych miejsc pracy oraz ogólnie wzrostu zamożności społeczeństwa¹⁰. Warto jednak te ustalenia skomentować spostrzeżeniem, że przytoczone przez autorkę statystyki, świadczą raczej o podniesieniu przeciętnego poziomu bogactwa, co jednak nie oznacza wyrównania poziomu rozwoju i dochodów. Aby to ustalić, należałoby zastosować np. wskaźnik Giniego.

Wysoki wynik ankiety GANESA w odniesieniu do oceny korzyści płynących z członkostwa w UE należy przeanalizować przez pryzmat wyników uzyskanych w odpowiedziach na pytanie 22 ankiety (Jeżeli cenisz którąś z poniższych wartości w Unii Europejskiej, zaznacz jedną lub więcej z poniższych opcji). Przypomnijmy, że zostały zaproponowane takie wartości jak: swoboda przemieszczania się między państwami; wspólna polityka zagraniczna; wspólny zakup szczepionek COVID; możliwość podjęcia pracy w każdym kraju unijnym; program Erasmus; wolność; brak dodatkowych opłat za korzystanie z roamingu; demokracja; pluralizm. Zwróćmy uwagę, że ogromna większość respondentów GANESA zdecydowała się wskazać kilka wartości podanych z listy (a nawet są przypadki zakreślenia wszystkich podanych opcji). To z kolei należy uznać za docenienie przez uczniów i studentów nie pojedynczych, ale kompleksowych i całościowych korzyści, jakie daje realizacja idei integracji europejskiej. Jednocześnie, jak już była o tym mowa, większość z wartości wymienionych w pytaniu 22 to są tzw. wartości życia codziennego, które przynoszą wymierne korzyści, np. związane z wysokością otrzymywanej płacy, znalezieniem zatrudnienia w dowolnym państwie UE czy uzyskaniem lepszego wykształcenia dzięki uczestnictwu w programie Erasmus.

Stosunkowo niska ocena integracji Polski z UE (w porównaniu z oceną korzyści wynikających z członkostwa Polski w UE dla ludzi mieszkających w Polsce), wynikająca z ankiety GANESA, powinna być interpretowana przez pryzmat perspektywy dynamicznej integracji, a w szczególności trwającego kryzysu internalizacji wartości UE wymienionych w art. 2 TUE przez władze Polski. Chodzi zatem o zaprezentowane powyżej przypadki naruszania zasady praworządności, przykładowo wolności słowa i pluralizmu mediów w związku z uchwaleniem przez Sejm tzw. Lex TVN w 2021 r., skierowanej przeciwko krytycznej wobec rządu stacji telewizyjnej. Przypomnijmy, że Parlament Eu-

¹⁰ Zob. np. C. Leszczyńska, *Historia Polski w liczbach*, tom V: *Polska 1918–2018*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019, s. 115 i n.

ropejski wykazał się natychmiastową reakcją i przyjmując Rezolucję na temat wolnych mediów w Polsce¹¹ wysyłał ważny sygnał, że wolność słowa i pluralizm mediów to wartości istotne dla funkcjonowania UE jako wspólnoty. W najnowszym sprawozdaniu na temat praworządności z 14 lipca 2022 r. Komisja Europejska po raz pierwszy skierowała konkretne zalecenia do każdego z państw członkowskich w celu zachęcenia do postępów w realizacji trwających lub planowanych reform oraz pomoc w określeniu obszarów, w których potrzebne są usprawnienia¹². W przypadku Polski sprawozdanie wskazuje na problemy strukturalne dotyczące niezależności sądownictwa, zwłaszcza zaś wykorzystywanie postępowań dyscyplinarnych do ograniczania niezależności sądów. Ponadto Komisja sformułowała zastrzeżenia dotyczące niezależności prokuratury w naszym kraju.

Kryzys fundamentalnych wartości UE został zauważony przez niektórych respondentów ankiety GANESA, gdyż w odpowiedzi na pytanie 25 (Na zasadzie automatycznych skojarzeń (bez zagłębienia do źródeł) napisz, czym zajmuje się Parlament Europejski) uzyskaliśmy m.in. taką wypowiedź jednego ze studentów: [Parlament Europejski zajmuje się] „sprawdzaniem sytuacji w krajach członkowskich; podejmuje działania na rzecz solidarności i jedności państw członkowskich, sprzeciwianie się łamaniu prawa i dyskryminacji przez rządy”. A zatem, chociaż to Komisja jest strażniczką unijnych traktatów, ich należytej interpretacji i stosowania, to również intensywne działania Parlamentu Europejskiego na rzecz obrony praw podstawowych tworzą niezbędny składnik budowania tożsamości europejskiej jako wspólnoty wartości.

Problematyka integracji europejskiej była także pośrednio zawarta w pytaniu nr 18. dotyczącym Brexitu, które zostało sformułowane następująco: „Jak odczują Brytyjczycy skutki Brexitu? Można podać więcej niż 1 opcję”. Wariantami odpowiedzi były stwierdzenia: Ich gospodarka straci; Ich gospodarka zyska; Nie wpłynie to znacząco na zmianę tempa rozwoju gospodarczego; Poczują się wykluczeni z Europy; Będą niezależni od Europy.

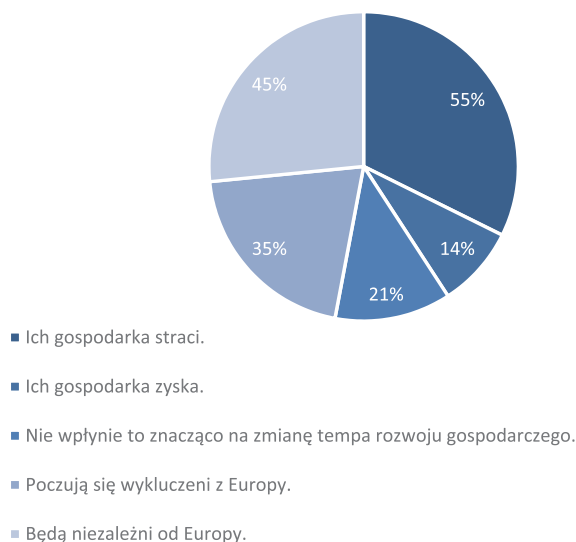
Całościowe zestawienie odpowiedzi respondentów obrazuje wykres 4.3, natomiast rozkład odpowiedzi w poszczególnych grupach respondentów obrazuje wykres 4.4:

Zdecydowana większość respondentów ankiety GANESA zauważyła, że brytyjska gospodarka straci po wyjściu Wielkiej Brytanii ze struktur UE.

¹¹ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 r. w sprawie wolności mediów i dalszego pogarszania się stanu praworządności w Polsce (2021/2880(RSP)), Dz.U.UE C z dnia 11 marca 2022 r.

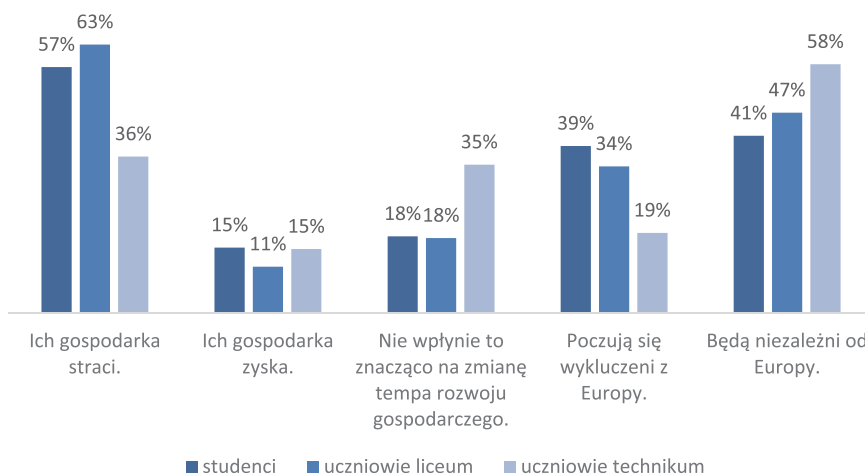
¹² https://poland.representation.ec.europa.eu/news/praworzadnosc-sprawozdanie-z-2022r-2022-07-13_pl

Wykres 4.3. Jak Brytyjczycy odczuwają skutki Brexitu?



Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

Wykres 4.4. Jak Brytyjczycy odczuwają skutki Brexitu. Odpowiedzi grup respondentów



Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

Znaczny odsetek respondentów wskazał na swoiste kulturowe znaczenie Brexitu zaznaczając opcję, że Brytyjczycy poczuć się wykluczeni z Europy”. Podobna liczba respondentów wybrała opcję: „Będą niezależni od Europy”, co można ocenić jako niezrozumienie przez respondentów ankiety mechanizmów geopolitycznych. Wyniki ankiety sugerują, że badana młodzież nie bierze pod uwagę faktu, to położenie geograficzne Wysp Brytyjskich, w korelacji z tym, że Brytyj-

skie Imperium przeszło do historii, a to implikuje konieczność uwzględnienia przez Wielką Brytanię w decyzjach politycznych konieczności poszukiwania w bliższym sąsiedztwie geograficznym rynków zbytu i dostaw, co z kolei oznacza konieczność uwzględnienia faktu zależności gospodarczych i komunikacyjnych, a także w znacznym zakresie także kulturowych, z resztą kontynentu, gdyż w praktyce Wielka Brytania jest zależna od Europy.

Warto byłoby więc w programach takich przedmiotów jak geografia, czy przedmiotach poświęconych funkcjonowaniu społeczeństwa, uwzględniać treści edukujące w zakresie zrozumienia mechanizmów geopolitycznych i gospodarczych skorelowanych z uwarunkowaniami geograficznymi.